

ньо-творчих здібностей та підготовки учнів до подальшої професійної діяльності повинні зосередитися на ґрунтовному навчанні живопису, зокрема акварельного, як дисципліни, що є визначальною в процесі роботи з вихованцями. Підвищенню рівня художніх робіт учнів сприятиме чітка організація педагогом занять і методично обґрунтоване викладання дисципліни, належна якість підготовленого приладдя та матеріалів. Учні повинні усвідомити загальні принципи зображення об'ємних предметів, а це можливо зробити, вивчаючи прості форми неживої природи – елементи простого натюрморту, що надалі допоможе у відтворенні більш складних форм. Виклад навчального матеріалу має супроводжуватися чітким та зрозумілим словесним поясненням, показом наочності. Надалі, вважаємо, необхідно розробляти нові якісні програми з живопису та інших технік для роботи з вихованцями різних вікових груп.

СПИСОК ДжЕРЕЛ

1. Вильчинский В. М. Учитесь рисовать : альбом для 5 кл. – Киев : Рад. школа. – 1981. – 72 с.
2. Вильчинский В. М. Изобразительное искусство : учеб. для 1–2 кл. – Киев : Рад. школа. 1991. – 127 с.
3. Искусство рисунка / сост. Ельшевская Г. В. – Москва : Советский художник. – 1990. – 365 с.
4. Кириченко М. А. Основы образотворческой грамоты / М. А. Кириченко, I. М. Кириченко. – Київ : Вища школа. – 2002. – 189 с.
5. Комаровська О. А. Художньо-обдарована особистість: сутність, реалії, розвиток : моногр. / Оксана Анатоліївна Комаровська. – Івано-Франківськ : НАІР, 2014. – 412 с.
6. Фармаковська В. О. Малювання акварельними фарбами. – Київ : Рад. школа. 1957. – 28 с.
7. Шалаева Г. П. Вчимося малювати [Текст] / Г.П.Шалаева. – Київ : Країна Мрії, 2008. – 224 с.

REFERENCES

1. Vilchinskii, V. M. (1981). *Vchitsia maljuvaty. Albom dlia 5 kl.* [Learn to draw. Album for 5th grade]. Kyiv: Radianska shkola.
2. Vilchinskii, V. M. (1991). *Izobrazitel'noe iskusstvo. Uchebnik dlya 1–2 kl.* [Fine Arts. The textbook for 1st-2nd grade]. Kyiv: Radianska shkola.
3. El'shevskaia, G. V. (Ed.). (1990). *Iskusstvo risunka* [The art of drawing]. Moskva: Sovetskii khudozhnik.
4. Kyrychenko, M. A., & Kyrychenko, I. M. (2002). *Osnovy obrazotvorchoi gramoty* [Foundations of graphic literacy]. Kyiv: Vyscha shkola.
5. Komarovska, O. A. (2014). *Khudozhno-obdarovana osobistist: sutnist, realii, rozvytok* [Artistically gifted personality: Nature, reality and development]. Ivano-Frankivsk: NAIR.
6. Farmakovska, V. O. (1957). *Maliuvannia akvarelnymi farbamy* [Watercolor drawing]. Kyiv: Radianska shkola.
7. Shalaeva, H. P. (2008). *Vchimosia maljuvaty* [Learn to draw]. Kyiv: Kraina mrii.

Стаття надійшла до редакції 7.12.2015 р.

УДК 378.011.3-051:75

Сова Ольга Сергіївна,

викладач кафедри образотворчого мистецтва
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ

СИСТЕМА НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ З ПЛЕНЕРНОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлено значення творчої пленерної практики, яка є складовою навчального процесу художньо-педагогічного вищого навчального закладу. Представлено систему завдань навчально-творчої практики «Пленер», які допомагають формуванню фахової компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Аргументується необхідність побудови системи завдань з пленеру за принципом «від простого до складного». Обґрунтовується важливість дотримання методично-граматного виконання творчих робіт.

Ключові слова: вчитель образотворчого мистецтва, живопис, пленерна практика, пейзаж.

Головним завданням сучасної художньо-педагогічної освіти є підготовка спеціалістів, які б були не тільки професійними художниками, високодуховними творчими особистостями, а й методично грамотними викладачами. Проблема цього питання завжди була й залишається актуальною.

Навчально-творча пленерна практика є однією з найважливіших частин навчального процесу художньо-педагогічного вищого навчального закладу з підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Вагомість її полягає не лише у взаємозв'язку та доповненні основних фахових дисциплін, таких як живопис, рисунок, композиція та кольорознавство, а й у розширенні набутих знань і умінь,

отриманні специфічного художнього досвіду та естетичного задоволення від безпосереднього спілкування з навколишнім світом. Робота в умовах відкритого середовища принципово відрізняється від занять в аудиторії, і це викликає у студентів певні складнощі в процесі виконання завдань, розгубленість і певні помилки. Саме від професійності викладача-методиста, який супроводжує студентів на пленері, залежить кінцевий результат усієї творчої практики, рівень виконаних робіт і набуття студентами фахового досвіду.

До проблеми пленерної практики зверталась велика кількість мистецтвознавців, науковців-практиків та художників-педагогів. Досліджували методику організації пленеру, його

значення в навчальному процесі, рекомендації викладачам-методистам, які проводять практику, науковці В. Черватюк, А. Яланський, А. Зорко, І. Чмелик, В. Чурсіна, О. Музика, Є. Коваленко, О.Павленкович, О. Вороніна, О. Булавін, Ю. Тютюнова та інші.

Дослідження В. Черватюка [4] презентує методика формування професійних знань художників-початківців на основі практичної роботи під час плернеру в пейзажному жанрі, яка базується на традиціях української реалістичної школи.

Народний художник України, професор кафедри живопису й композиції НАОМА А. Яланський [5] розглядає на прикладі авторської методики викладання плернерного живопису принципи композиції пейзажу, що є одним із факторів розвитку образного мислення молодих художників, активізує візуальне сприймання, увагу, пам'ять і виразне художнє формоутворення.

О. Вороніна [1] піднімає питання важливості розвитку в студентів правильного бачення і сприймання кольору, оскільки це важливо в їхній подальшій професійній діяльності в школі, де вони будуть навчати учнів розумітися в безлічі кольорів і відтінків, а також формувати їхній художній смак.

Вивчаючи та аналізуючи наукові дослідження, присвячені навчально-творчій плернерній практиці, зауважимо, що переважна більшість науковців та художників-педагогів дають загальні характеристики плернеру, історії його зародження та розвитку, організації практичної роботи, залишаючи поза увагою чітку систему навчальних завдань як дидактичний засіб становлення фахової компетентності студентів.

На нашу думку, доцільніше зупинитися саме на системі навчальних завдань з плернеру, логіці їх ускладнення, а також висвітлити окремі завдання, які допоможуть студентам – майбутнім художникам-педагогам – отримати не тільки образотворчий досвід, а й методичний; це й становить **мету статті**.

Навчання образотворчої грамоти базується на візуальному пізнанні навколишньої дійсності. Найповніше це відбувається в процесі роботи на

Мал. 1. Завдання з плернеру.

Робота студентки кафедри образотворчого мистецтва А. Бусько (I курс)

природі. На відміну від аудиторних навчальних завдань, робота на плернері дає можливість відчутти та практично засвоїти різноманіття природних кольорних і тонових відношень, навчитися передавати глибину простору за законами лінійної та повітряної перспективи.

Система завдань з плернеру має будуватися таким чином, щоб дати можливість студентам з різним ступенем художньої підготовки отримати необхідний образотворчий фаховий досвід. Завдання побудовані за принципом «від простого до складного», що дає змогу поступово ускладнювати теми та об'єкти для зображення, уможлиблює зображення максимальної кількості різноманітних об'єктів довкілля, типів пейзажів, станів природи в різні пори доби та року. Система плернерних завдань передбачає освоєння роботи різноманітними художніми матеріалами та техніками, орієнтуючись на ті матеріали, з якими працюють студенти під час аудиторних занять на певному курсі (послідовно акварель, гуаш, олія), що дає змогу закріпити та розширити набуті уміння та навички.

Заняття з літньої плернерної практики на I курсі є короткотривалими. Це односеансні етюди, начерки та замальовки тварин, птахів та складових ча-

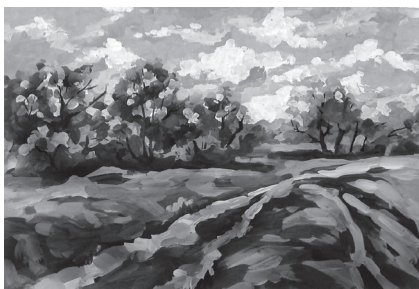
стин пейзажу (квітів, гілля, каміння, дерев різних порід, фруктів і овочів тощо), а також виразні стани доби та різноманіття природних явищ (ранок, сонячний полудень, захід сонця, туман, дощ, гроза та ін.). Живописні роботи виконують аквареллю з метою вдосконалення цієї техніки, якою працюють студенти на аудиторних заняттях упродовж року. Завданнями навчально-творчої практики передбачено виконання етюдів різними методами акварельного живопису («по вологому», «a la prima», лесування, застосування акварельних олівців), а також у різних манерах (мазками, заливками, крапками, перетіканнями тощо). Рисунки та начерки теж виконують за допомогою різноманітних прийомів (штрихуванням, розтиранням, крапками тощо).

Складовою фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до викладацької діяльності є розробка навчально-методичних комплексів. На нашу думку, доцільно долучити до переліку плернерних завдань створення студентами методичних таблиць із поетапного виконання робіт. Таким чином студенти самостійно створюють методичний матеріал, який зможуть на старших курсах використовувати під час педагогічної практи-

ки в школі, на уроках образотворчого мистецтва, у позашкільних навчальних закладах, а також у своїй професійній роботі після закінчення вищого навчального закладу.

У процесі підготовки навчально-методичного комплексу студенти повинні враховувати всі етапи грамотного ведення роботи (компонування, лінійно-конструктивної побудови, виявлення об'єму, тонових і колірних відношень, завершення та узагальнення). Чітке дотримання поетапності в цих роботах дає позитивний результат і у виконанні студентами завдань на пленері. Роботи стають більш професійними та довершеними.

На II курсі пленерні завдання літньої практики ускладнюються, змінюється техніка виконання (вибір гуаші пов'язаний із вивченням цієї техніки під час аудиторних занять з живопису), основний перелік робіт доповнюється творчими завданнями. Студенти на пленері вивчають паркову архітектуру (альтанки, скульптури, фонтани, сходи тощо), виконують тематичні пейзажі та натюрморти («На літньому лузі», «Ранковий річний пейзаж», «Сосни на тлі неба», «Натюрморт з польовими квітами» тощо).

Мал. 2. Завдання з пленеру.
Робота студента кафедри образотворчого мистецтва Н. Дмитренка (III курс)

Під час роботи на навчально-творчій пленерній практиці студенти знайомляться зі специфікою зображення довкілля, вивчають забарвлення повітря та рефлекси – відображення кольорових поверхонь. Тільки на пленері молоді художники мають можливість побачити і спробувати відтворити у власних роботах колірний вплив неба та сонця на споруди, дерева, постаті людей тощо.

Передача повітряної перспективи (тональної та колірної) – основне завдання пленерного процесу з живопису й рисунка. Основні її принципи – зображення предметів на передньому плані більшими за розміром, темнішими за тоном і теплішими за кольором. З віддаленням усі об'єкти стають меншими, світлішими й холоднішими, втрачаючи чіткість абрисів.

В. Черватюк [3] звертає увагу, що за браком практичного досвіду молоді художники, працюючи над пленерним живописом, припускаються деяких характерних помилок, на яких слід акцентувати під час аналізу кожного попереднього етюд. Такими помилками є: 1) випадковий вибір мотиву; 2) невдале композиційне вирішення; 3) неправильно визначені головні кольоротональні співвідношення між небом, землею, водою тощо; 4) помилкове вирішення просторових планів – надмірна деталізація віддалених планів стосовно переднього; 5) порушення колірної взаємодії. На нашу думку, до переліку помилок можна додати ще: 6) невідповідність коліртонального вирішення єдиному джерелу освітлення; 7) неправильно визначена точка зору (лінія горизонту), що своєю чергою призводить до: 8) порушення в перспективній побудові зображуваних об'єктів.

Звернути увагу студентів на недоліки в роботах, допомогти уникнути або виправити помилки – усе це є першочерговим завданням викладача-методиста. Від його власного фахового досвіду, якісно проведеної настановчої конференції та атмосфери, створеної ним під час практики, залежить успіх пленеру.

Починаючи з III курсу, зазвичай студенти під час аудиторних занять працюють у техніці олійного живопису. Особливості техніки закріплюються у роботі на пленері. Творча практика у третьокурсників відбувається в осінні місяці, що дає змогу поглибити та розширити пленерні знання, тематику навчальних робіт та колірний спектр робочої палітри. Система завдань передбачає виконання різноманітних осінніх пейзажів, а також творче вивчення традиційної української архітектури (хати, дерев'яні церкви, млини тощо).

Подальше ускладнення навчальної програми, включення до аудиторних завдань зображення людини (портрет, торс, фігура) відбувається на пленері на V курсі. Система завдань складається з двох блоків: перший – архітектурні пейзажі історичної та центральної частин міста Києва, культові споруди (церкви, храми, костьоли); другий – зображення людини в різних умовах пейзажного середовища. Кожний блок супроводжується завданнями з розробки методичного комплексу, а також підсумковими творчими роботами, які передбачають виконання в авторській техніці та манері.

Зображення натурника в умовах природного середовища – завдання цікаве, але й досить складне. Для отримання студентами максимально різного пленерного досвіду варто ставити постановки в різних умовах навколишнього середовища.

Є. Коваленко [2] рекомендує виконувати на пленері зображення натурника, освітленого сонцем, а також розташованого проти світла, оскільки ці дві роботи змушують зображувати натуру різними методами.

У першому завданні, у постановці, освітленій сонцем, форма ліпиться ясно, на ній є все: світло, тінь, півтінь і рефлекси. У другому завданні ця ж натура перебуває проти світла. За натурою перебуває освітлена поверхня, а натура виглядає щільною плямою на тлі світла. Тому треба більш точно знайти колірні відношення. З метою повної передачі натури, форму доводиться ліпити більше рефлексами, оскільки натура освітлена відображеним світлом інших предметів.

Також художник-викладач має зауважити, що необхідно виконати роботу у вечірньому освітленні та звернути увагу на те, що освітлення призахідного сонця змінює колір предметів, змушує їх світитися, запалюючи помаранчеві, жовті, червоні кольори. Тіло стає бронзовим і золотистим, тіні синіють. Вечірнє освітлення зближує фарби освітлених предметів. Робота над постановкою в таких умовах вимагає більш щільних колірних відношень. У цій роботі зовсім інша колірна палітра та тональність, ніж у постановках, написаних вранці або вдень.

Мал. 3. Методична таблиця з поетапного виконання портрета Робота студентки кафедри образотворчого мистецтва М. Сліденко (V курс)

На нашу думку, корисно доповнити плернерні завдання певною кількістю творчих робіт, які є завершальними в кінці кожної теми. У цих роботах студенти демонструють не тільки оволодіння темою певного періоду, набутою фаховою майстерністю, а й намагаються розкрити своє власне творче обличчя завдяки активізації самостійної діяльності, творчому пошуку, розробці індивідуальної, неповторної манери виконання.

Творчі авторські роботи стимулюють студентів до більш уважної праці у відкритому середовищі, сприяють розвитку розуміння довкілля, яке пов'язане з узагальненням тривалих спостережень за станом природи, допомагають передавати ставлення художника до обраного мотиву, вдумливої роботи над композицією, сприяють першим крокам на шляху до дипломного проекту.

На відміну від навчальних, творчі роботи вже мають певну художню цінність, можуть експонуватися на виставках як повноцінні мистецькі твори, що є фактором стимулювання художньо-творчого потенціалу студентів, їхньої плідної та наполегливої практичної роботи.

Звітні творчі виставки художників після завершення плернерних практик – широко розповсюджені. Проведення таких виставок у художніх ВНЗ України стає для студентів певним кроком на шляху до Всеукраїнських та персональних виставок.

Висновки. Завдання навчально-творчої плернерної практики, передбачені навчальною програмою, закладають міцну основу фахових знань і умінь студентів, які ґрунтуються на нерозривному зв'язку процесів освоєння реальної дійсності та отримання професійних

Мал. 4. Завдання з пленеру. Робота студентки кафедри образотворчого мистецтва Ю. Задорожньої (V курс)

навичок роботи на плернері. Це сприяє розвитку творчої особистості та фахової компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Ефективність проведення навчальної плернерної практики забезпечують такі педагогічні умови:

- чітке визначення вимог до виконання плернерних і творчих робіт;
- обов'язковість виконання навчально-методичного комплексу;
- мотивування студентів до самостійної творчої діяльності;
- консультування студентів викладачем-методистом на всіх основних етапах;
- створення творчої атмосфери під час візних занять.

На підставі проведеного аналізу можемо стверджувати, що пропонується система навчальних завдань із плернерної практики майбутніх учителів образотворчого мистецтва ефективно впливає на розвиток фахової компетентності студентів. Організація та проведення навчальної плернерної практики потребує відповідальності та професіоналізму від викладача-методиста, а також удосконалення й розробки нових методичних посібників, підручників, навчально-методичних комплексів, що й складає перспективу подальших досліджень.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Воронина Е. В. Формирование колористического видения у студентов художественно-графических факультетов педагогических вузов на занятиях пейзажной живописью в условиях пленэра : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Воронина Елена Владимировна. – М., 2004. – 273 с.

2. Коваленко Є. В. Характеристика основних естетичних параметрів імпресіоністичної техніки у плернерному живописі / Є. В. Коваленко // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. – Київ, 2014. – Випуск 86. – С. 253–256.

3. Черватюк В. О. Методичні рекомендації з плернерного живопису для молодих художників / В. О. Черватюк // Українська академія мистецтва. – Київ, 2013. – Випуск 21. – С. 44–51.

4. Черватюк В. О. Плернерний живопис – невід'ємна складова художньої освіти / В. О. Черватюк // Мистецька освіта. – Київ, 2010. – С. 403–409.

5. Яланський А. В. Композиція пейзажу як фактор ефективного розвитку художньо-образного мислення студентів / А. В. Яланський // Українська академія мистецтва. – Київ, 2014. – Випуск 23. – С. 18–28.

REFERENCES

1. Voronina, E. V. (2004). *Formirovanie koloristicheskogo videniia u studentov khudozhestvenno-graficheskikh fakultetov pedagogicheskikh vuzov na zaniatiakh peizazhnoi zhivopisiu v usloviakh plenera* [Formation of coloristic vision of students of Art and Graphic Departments of Pedagogical Higher Education Institutions at landscape painting lessons in the conditions of an open-air]. (Doctoral dissertation, Moscow).

2. Kovalenko, Ye. V. (2014). *Kharakterystyka osnovnykh estetychnykh parametrov impresionistychnoi tekhniki u plerernomu zhyvopysi* [Characteristics of the main parameters of aesthetic art in impressionistic plein air painting]. In *Gileia: naukovyi visnyk* [Gileia: Scientific Herald]: Vol. 86 (pp. 253–256). Kyiv.

3. Chervatiuk, V. O. (2013). *Metodychni rekomendatsii z plerernoho zhyvopysu dla molodykh khudozhnykiv* [Guidelines for plein air painting for young artists]. In *Ukrainska akademiia mystetstva* [Ukrainian Academy of Art]: Vol. 21 (pp. 44–51). Kyiv.

4. Chervatiuk, V. O. (2010). *Plerernyi zhyvopys – nevidiemna skladova khudozhnoi osvity* [Plein air painting is an integral part of art education]. *Mystetska osvita* [Art education], 403–409.

5. Yalanskyi, A. V. (2014). *Kompozitsiia peizazhu yak faktor efektyvnoho rozvytku khudozhno-obraznoho myslennia studentiv* [The composition of the landscape as a factor in the effective development of students' artistic and creative thinking]. In *Ukrainska akademiia mystetstva* [Ukrainian Academy of Art]: Vol. 23 (pp. 18–28).

Стаття надійшла до редакції 07.12.2015 р.